

Enflasyonun Varlıklar ve Kaynaklar Üzerine Etkisi ve Enflasyon Muhasebesi

Hazırlayanlar
Hasan ALTUNCU
Vergi Denetmeni

I. Enflasyon

Enflasyon, fiyatların az ya da çok önemli miktarda sürekli yükselişi şeklinde kendini belli eden bir durumdur. Enflasyonu genel fiyat düzeyinin artması, paranın satınalma gücünün azalması veya malların fiyatlarının yükselmesi olarak tanımlayabiliriz. Enflasyonun çeşitli nedenleri olabilir. Her ülkenin kendi iç etmenleri buna etki ettiği gibi uluslararası ekonomik ve parasal konjoktür gibi dış etmenler de buna etki eder. Nitekim Türkiye'de 1970'li yılların sonundan itibaren çok yüksek seviyelerde olmak üzere uzun süren bir enflasyon dönemi yaşanmaktadır.

Türkiye'de enflasyonun daha aşağı seviyelere çekilememesinin bir çok nedeni bulunmaktadır. Bunların en önemlileri;

- Kamu harcamalarının enflasyona koşut olarak artmasına karşılık, vergi gelirlerinin reel olarak gerilemesi kamu açıklarına neden olmuştur. Bu açıkların para arzının artırılması yoluyla karşılanmaya çalışılması enflasyona neden olmuştur.

- Dışa dönük sanayileşmede ihracatı özendirmek için çeşitli vergi önlemlerinin alınması vergi gelirlerini azaltıcı etki yaratırken, sübvansiyonlarla da kamu transfer harcamaları artmıştır. Bu da enflasyona neden olmaktadır.

- Devletin kendi kuruluşları vasıtasıyla ürettiği temel girdi niteliğindeki malların fiyatlarında ilgili kuruluşların zarar etmesini önlemek amacıyla yapılan artışlar diğer üretilen mallara yansımaktadır.

- Liranın yabancı paralar karşısındaki değerinin günlük olarak belirlenmesi, ithal girdi niteliğindeki malların fiyatlarının yükselmesine yol açarak üretilen mallara yansımaktadır.

- Enflasyon beklentisinin kırılmasını engelleyen ve zamanla güçlenen psikolojik neden halkın enflasyona karşı alınan tedbirleri ciddiyetle desteklemesine neden olmaktadır. Buna birde enflasyonun kendisinden çıkar sağlayan yeni bir grup oluşturduğunu eklemek gerekir.

Bu nedenlerin sonucunda Türkiye sürekli yüksek düzeylerde seyreden bir enflasyon deneyimi yaşamaktadır. Sürekli değişen fiyatların yarattığı etkileri göstermeyen ve gerçek değerlerinden uzak belli bir dönemi kapsayan finansal tablo ve raporlar; işletmelerin performansı, mali durumu, dağıtılacak kazancı ve vergisel yükümlülükleri bakımından yanıltıcı bilgi verebilmektedir. İşletme açısından elde edilen kazançlar enflasyona göre düzeltilmemişse, kazancı paylaşmaktan çok sermayeyi tüketen bir durum ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde ortaya çıkan piyasa ekonomilerindeki genel sorun temel mali verilerin dünya genelinde genel kabul görmüş muhasebe uygulamalarına uygun olarak düzenlenmemesidir. Türkiye de bu kapsamda değerlendirilebilir. Halen vergi yükümlülükleri bakımından Türkiye'de kısmi önlem niteliğindeki enflasyon uygulamaları hariç enflasyona yönelik bir yasal düzenleme mevcut değildir. Mali tabloların gerçeği yansıtması konusunda ilk düzenleme zorunlu olmamakla beraber TÜRMOB kapsamında TMUDES¹ tarafından hazırlanan "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama" adlı 2 nolu muhasebe standardıdır. İkinci düzenleme ise Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayımlanan seri XI, 20 nolu "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Mali Tabloların Düzeltilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ"² dir.

Her iki düzenleme de, yüksek enflasyon dönemlerinde işletmelerin mali tablolarını paranın bilanço günündeki cari satın alma gücünü esas alarak oluşturulmuştur. Son üç yıllık hesap döneminde kümülatif enflasyon oranı olarak 2 nolu Türkiye Muhasebe Standardı %100'e yakın ya da bu oranın üstünde oluşmasına, SPK Tebliği ise %10 veya daha fazla bir oranda artması halinde yüksek enflasyon döneminin başladığını kabul etmiştir.

Mali tablolar işletmelerin mali durumunu ve işlemlerini yansıtır. İşletmeler fa-

aliyet sonuçları ve nakit akışı hakkında bilgi vererek, bu bilgileri tüm mali tablo kullanıcılarına sunmalıdır. Mali tablolar ayrıca yönetimin emrine verilen kaynakların nasıl ve hangi etkinlikte kullanıldığının, gerçek durumu yansıtır yansıtmadığının izlenmesini ve işletmelerde denetimin kolaylaştırılmasını amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için mali tablolar (Bilanço, Gelir Tablosu, Satışların Maliyeti Tablosu, Nakit Akış Tablosu, Kâr Dağıtım Tablosu, Öz Kaynaklar Değişim Tablosu) işletmeye ilişkin varlıklar, yabancı kaynaklar, öz kaynaklar, gelir ve kârlar ile gider ve zararlar, nakit akışları hakkında bilgiler sağlar.

İşletmelerin, varlık ve kaynak yapılarını gösteren, ekonomik, hukuki ve mali ihtiyaçlara yanıt vermek için ortaya çıkarılan mali tabloların düzenlenmesinde çeşitli ilkelere uymaları gerekir. Raporlardaki bilgiler önemlidir. Bu bilgiler doğru ve objektif olmalı, anlaşılır, standart ve karşılaştırılabilir, aynı zamanda düzenli aralıklarla kişilere ve kurumlara yönelik hazırlanmalıdır.

Enflasyon muhasebesinde yukarıda belirtilen mali tabloların (bunlara konsolide olanlar da dahil edilebilir) belli esaslar dahilinde düzenlemesi yapılmaktadır.

Genel fiyat düzeyinin artması ve paranın satın alma gücünün azalması nedeniyle işletmelerin varlıkları ve kaynakları bu durumdan önemli ölçüde etkilenmekte ve mali tabloların gerçek durumu yansıtmaması zorlaşmaktadır.

2. Enflasyonun Varlıklar ve Kaynaklar Üzerine Etkisi

Yüksek enflasyon dönemlerinde işletmelerin varlık ve kaynaklar üzerindeki etkisini ölçmek için mali tabloların paranın, bilanço günündeki cari satın alma gücüne göre ayarlanması, varlık ve kaynaklardaki parasal olan ve olmayan kalemlerin belirlenmesi gerekmektedir. TÜRMOB kapsamında TİMÜDESK tarafından hazırlanmış "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama" adlı 2 nolu muhasebe standardı ve SPK tarafından yayımlanan seri XI, 20 nolu "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Mali Tabloların Düzeltilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ"de parasal olan ve parasal olmayan kalemler benzer hesapları içerecek şekilde belirlenmiştir.

2.1. Parasal Kalemler

Para, talep edilen alacaklar veya ödeme zorunluluğu olan parasal yükümlülükler toplamıdır. Para değerindeki değişimler karşısında nominal değerleri aynı kalan ancak satın alma güçleri fiyat hareketlerine göre ters yönde değişen kalemlerdir.

Parasal Aktif Kalemler

- Hazır değerler (TL hesapları)
- Özel kesim tahvil, senet ve bonoları
- Kamu kesimi tahvil, senet ve bonoları
- Diğer menkul kıymetler
- Menkul kıymetler değer düşüklüğü karşılığı
- Ticari alacaklar diğer alacaklar
- Verilen sipariş avansları (fiyat artışları işletmeye yansıdığı sürece)
- Gelir tahakkukları
- Diğer dönen varlıklar (parasal olmayanlar hariç)
- İş avansları
- Sayım ve tesellüm noksanları (parasal olmayanlar hariç)
- Bağlı menkul kıymetler içerisinde yer alan tahvil ve bonolar
- Bağlı menkul kıymetler değer düşüklüğü karşılığı (tahvil ve bonolara ait olanlar)
- Diğer KDV
- Peşin ödenen vergiler ve fonlar
- Diğer çeşitli duran varlıklar

Parasal Pasif Kalemler

- Mali borçlar
- Ticari borçlar
- Diğer borçlar
- Alınan avanslar (fiyat artışlarının alıcıya yansıtılması durumunda)
- Ödenecek vergi ve diğer yükümlülükler borç ve gider karşılıkları
- Gider tahakkukları
- Diğer yabancı kaynaklar
- Sayım ve tesellüm fazlaları

2.2. Parasal Olmayan Kalemler

Diğer mevcutlar ve ödeme yükümlülüklerinin toplamıdır. Para değerindeki değişimlere paralel olarak nominal değerleri değişen satınalma güçleri aynı kalan kalemlerdir. Başlıcaları şunlardır :

Parasal Olmayan Aktif Kalemler

- Yabancı para cinsinden olan hesaplar
- Hisse senetleri
- Hisse senetleri değer düşüklüğü karşılığı
- Stoklar
- Verilen sipariş avansları (fiyat artışları işletmeye yansıtılmadığı sürece)
- Yıllara yaygın inşaat ve onarım maliyetleri
- Taşeronlara verilen avanslar (fiyat artışları işletmeye yansıtılmadığı sürece)
- Gelecek dönemlere ait giderler
- İş avansları
- Sayım ve tesellüm noksanları (stok ve maddi duran varlık kalemleri ile ilgili olmak kaydıyla)
- Mali duran varlıklar
- Maddi duran varlıklar
- Maddi olmayan duran varlıklar
- Stok değer düşüş karşılığı
- Birikmiş amortismanlar

Parasal Olmayan Pasif Kalemler

- Yabancı para cinsinden olan hesaplar
- Alınan avanslar (fiyat artışlarının alıcıya yansıtılmadığı sürece)
- Yıllara yaygın inşaat ve onarım hakedişleri
- Gelecek dönemlere ait gelirler
- Öz kaynaklar

2.3. Enflasyonun Varlıklar Üzerine Etkisi

2.3.1. Parasal Varlıklar Üzerine Etkisi

Para değerindeki değişimler karşısında nominal değerlerini koruyan ancak satınalma güçleri fiyat hareketlerine göre ters yönde değişen varlıklardır. Bu varlıklar nominal değerlerini oldukları gibi korurlar. Kasa ve bankalar, senetli ve senetsiz alacaklar, tahviller, depozito ve teminatlar, gelir tahakkukları vb.

2.3.2. Parasal Olmayan Varlıklar Üzerine Etkisi

Para değerindeki değişmeye bağlı olarak nominal değerleri değişen, fakat satın alma güçleri aynı kalan varlıklardır.

Enflasyon dönemlerinde maddi duran varlıklardan amortisman tabi olmayan arazi ve arsaların maliyet değerleri, gerçek değerlerinin altında kalacağından mali tablolarda yanıltıcı durumlar oluşur.

Enflasyon dönemlerinde amortisman tabi olan makine ve teçhizat, binalar, taşıtlar ve demirbaşların, gerçek değerleri değişmemekle birlikte, bunların nominal değerleri fiyat hareketlerine göre değişmektedir. Bu değerler mali tablolarda maliyet değeriyle gösterildiğinden ve amortismanlar bu değerler üzerinden ayrıldığından, amortisman tutarları enflasyon dönemlerinde düşük kalmaktadır. Amortisman tutarlarının olması gerekenden düşük hesaplanması dolayısıyla faaliyete ilişkin mali tablolardaki kâr olduğundan fazla görünmekte, fiktif bir kâr oluşmaktadır. Bu durum ise sermayenin bir kısmının kâr olarak dağıtılıp vergilenmesi demektir.

Maddi olmayan duran varlıklardan ilk tesis ve taazzuv giderleri, tahvil ihraç giderleri, hisse senetleri emisyon primleri gibi paraya çevrilemeyen varlıklar enflasyon dönemlerinde olduklarından daha düşük olarak değerlendirileceklerdir.

Markalar, imtiyazlar, kira hakları gibi paraya çevrilebilen maddi olmayan duran varlıkların bir kısmının ise satın alma ve maliyet değeri bulunmaktadır. Bunlar para değerindeki değişmelerden etkilenirler.

Stoklar, enflasyonun stoklar ve dolayısıyla işletmeler üzerine etkisi stokların dönüşüm hızına, stoklara yapılan yatırımın toplam varlıklar içindeki oransal yapısına, stokların kâr hadlerine ve fiyatlardaki değişimin oransal değerine bağlı olarak değişebilmektedir. Alım satım arasında geçen zaman ne kadar uzunsa ortaya çıkacak kâr da o kadar büyük olacaktır.

İştirakler, mali tablolarda edinildikleri tarihteki maliyet değeri ile gösterilirler ve fiyat hareketlerinden etkilenirler.

Gelecek dönemlere ait giderler, işletme gelecek dönemde yararlanacağı hizmetin bedelini bugünün fiyatı üzerinden ödemiş olacağından kârlı olacak ve hizmetten yararlanıldığı yılda işletmenin kârında, hizmetin cari maliyet fiyatı ile ödemenin yapıldığı dönemdeki maliyet fiyatı arasındaki fark kadar bir fiktif kâr olacaktır; bu enflasyon kârıdır.

Herhangi bir varlık alımı için verilen avanslarda da örneğin mal alımında alındığı dönem ile işletmeye girdiği dönem arasındaki zaman içinde fiyatlardaki artış maliyete yansıtılmadığı için eksik değerlendirilecektir.

2.4. Enflasyonun Kaynaklar Üzerine Etkisi

2.4.1. Parasal Kaynaklara Etkisi

Fiyatlar genel düzeyi yükselirken, yükümlülükler kayıtlardaki tutarlar üzerinden ödeneceğinden işletmenin gerçek borç yükü azalmakta ve öz sermayede gerçek bir artış olmaktadır.

2.4.2. Parasal Olmayan Kaynaklar Üzerine Etkisi

İşletme öz varlığını parasal olmayan aktif kalemlere yatırmış ise fiyat yükselmeleri halinde aktif kalemler değer kazanacağından öz sermaye olumlu etkilenecektir. Öz sermayenin nakit olarak tutulması değer kaybına yol açacağından olumsuz etkilenecektir.

Gelecek dönemlerde tahakkuk edecek gelirler peşin tahsil edildiğinden fiyat değişimleri karşısında gelirlerin kullanış biçimlerine göre gerçek değerlerinde enflasyon nedeniyle değişiklik olmaktadır. Alınan avanslar da gelecek dönemlere ait gelirler gibi işlem görmektedirler.

3. Enflasyon Muhasebesi

Enflasyon muhasebesi, mali tablolarda tarihi maliyetlerle yer alan, hesap kalemlerinde enflasyonun yarattığı etkiyi ortadan kaldırarak, mali tabloların gerçek değerlerle gösterilmesini sağlayan muhasebe düzenlemesidir.

3.1. Enflasyon Muhasebesinde Değerleme

Değerleme, gelirin doğru olarak ölçülmesinde çok önemli bir etkidir ve enflasyon muhasebesinde değişik biçimlerde uygulanır. Varlıklar, satın alındıkları tarihte katlanılmış fiili veya onlara yüklenmiş toplam maliyet esasında

gösterildiklerinden satın alma işleminden sonra varlıkların değerlerinde oluşan değişimler, değer düşme durumları dışında (değer düşüklüğü karşılığı ayırmak gibi) dikkate alınmazlar. Bu durumda kâr, gerçekleşmiş hasılat ile satın alma fiyatları üzerinden değerlendirilen harcanmış tarihi maliyetler arasındaki farktır. Ancak enflasyon muhasebesinde aşağıdaki yöntemler kullanılarak değerlendirme yapılmaktadır.

1- Genel Fiyat Düzeyi Yöntemi

Mali tablolarda yer alan kalemlerin bugünkü paranın genel satın alma gücüne göre ifade edilmesi ile değerlendirme yapılmaktadır. Tarihi maliyetle yapılan değerlemede bu kalemler işletmeye girdikleri tarihteki para değerini ifade ederler. Bu yöntemde kalemlerin tamamı uygun endeks kullanılarak düzeltilmekte ve bugünkü paranın satın alma gücüne göre mali tablolarda yer alması sağlanmaktadır.

2- Cari Değerleri Esas Alan Değerleme Yöntemi

Tarihi maliyetlerin özel fiyat hareketlerine göre düzeltilerek cari değerlerine ulaşılması sağlanmaktadır. Mali tabloların düzenlendiği tarihteki her bir kalemin fiyatları belirlenerek bu fiyatlardan gösterilmeleri suretiyle değerlemeye tabi tutulmaktadırlar.

3.2. Enflasyon Muhasebesi Yöntemleri

3.2.1. Kısmi Önlem Niteliğindeki Yöntemler

Bu tip yöntemler işletmelerin enflasyon nedeniyle vergi yüklerini azaltmaya yönelik önlemlerdir. Halen vergi kanunlarımızda mevcut düzenlemeleri içermektedirler. Söz konusu kısmi yöntemlerin kısa açıklamaları aşağıda olduğu gibidir.

1- Stok Değerlemesinde Son Giren İlk Çıkar (LİFO) Yönteminin Uygulanması

Vergi Usul Kanununun (VUK) 274. maddesine göre satın alınan veya imal edilen emtia maliyet bedeli ile değerlendirilir. Mükellefler dilerlerse satın aldıkları veya imal ettikleri emtianın maliyet bedelini LİFO yöntemini uygulamak suretiyle tespit edebilirler.

Stok değerlendirilmesinde LİFO, ilk giren ilk çıkar (FİFO) yönteminin tam tersidir. Buna göre satılan ya da üretime verilen malların maliyeti yüksek çıkacak, stokta kalan malların maliyeti ise düşük olacaktır. Bu durumda stok değeri

düşük olacağından dönem kârı stok değerlemesindeki fark kadar az olacaktır.

Ancak dönem sonu stoklarını LIFO yöntemine göre değerlemeye tabi tutanlar, işletmede kullandıkları yabancı kaynaklara ilişkin faiz, komisyon, vade farkı, kur farkı gibi giderlerin bir kısmını bir gider ya da maliyet unsuru olarak dikkate alamayacaklardır (gider kısıtlaması).

Gerek satılan mal maliyeti gerekse üretilen mal maliyeti, en yakın tarihteki satın alma değeri ile temsil edildiğinden, bu yöntem maliyetleri yükselterek fiktif kârların gerçek kârlara doğru yönelmesine olanak vermektedir.

2- Amortisman Ayırmada Azalan Bakiyeler Yönteminin Uygulanması

Yöntem, VUK'nun mükerrer 315. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre bilanço esasında defter tutan mükelleflerden dileyenler, amortismanı tabi iktisadi değerlerini, azalan bakiyeler üzerinden amortisman yöntemi ile yok edebilirler.

- Her yıl üzerinden amortisman hesaplanacak değer, önceki yıllarda ayrılmış amortismanlar toplamının düşülmesi yoluyla belirlenir.

- Belirlenen değere, %40 oranını geçmemek üzere normal amortisman oranının iki katı tutarında amortisman oranı uygulanır.

- Amortisman süresi normal amortisman oranına göre hesaplanan süreyi geçemez. Bu sürenin son yılına devreden bakiye değer, son yılda tamamen yok edilir.

VUK'nun mük. 315. maddesine göre yalnızca bilanço esasına göre defter tutan mükellefler, amortismanı tabi iktisadi kıymetlerini azalan bakiyeler üzerinden amortisman yöntemi ile yok edebilirler.

3- Enflasyon Etkilerini Azaltan Önlemler

A- Yeniden Değerleme

VUK'nun mükerrer 298. maddesine göre işletmenin aktifinde kayıtlı olup fiilen kullanılan amortismanı tabi iktisadi kıymetler yeniden değerlemeye tabi tutulabilecektir.

Amortismanı tabi iktisadi kıymetlerin maliyetine intikal ettirilen;

• İktisadi kıymetin iktisabı sırasında ödenen vergi ve harçlar,

- Aktife alındığı yıl içinde tahakkuk etmiş kur farkları,
- Gayrimenkulün genişletilmesi ve kıymetini devamlı olarak artırması amacıyla yapılan giderler,
- Özel maliyet bedelleri,

yeniden değerlemeye tabidir (1998 yılından önce aktifte bulunan özel maliyet bedelleri yeniden değerlendirilemeyeceklerdir. İktisadi kıymetlerin aktifleştirildikleri yılda yeniden değerlendirilememeleri nedeniyle, 1998 yılı içinde aktife giren özel maliyet bedelleri 1999 yılında yeniden değerlendirilebilecektir)

Böylece yeniden değerlendirme yapabilecek gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden isteyenler, yeniden değerlendirme kapsamına giren ve bilançolarının aktifine dahil amortismanla tabi iktisadi kıymetlerini ve bu kıymetler için geçmiş yıllarda ayrılmış bulunan birikmiş amortismanlarını ilgili yıl için belirlenen oran ile çarpım suretiyle yeniden değerleyebileceklerdir. Bununla birlikte mükellefler hem iktisadi kıymetleri hem de bunların birikmiş amortismanlarını aynı oranla değerlemek zorundadırlar.

Yeniden değerlendirme, bilançonun aktifine dahil iktisadi kıymetler ve bu kıymetler için geçmiş yıllarda ayrılmış olan amortismanlar, yeniden değerlemenin yapılacağı yıla ait oran ile çarpılmak suretiyle yapılır. Yeniden değerlemenin ortaya çıkardığı değer artışının hesaplanabilmesi için, yeniden değerlemeden önceki ve sonraki net bilanço aktif değerlerinin tespiti gerekir.

Net bilanço aktif değeri, iktisadi kıymetlerin bilançonun aktifinde yazılı değerinden, pasifte yazılı amortismanın indirilmesi suretiyle bulunan miktarı ifade eder. Bu değerın saptanmasında, VUK'nun 320. maddesinin son fıkrasına göre ayrılmış sayılan amortismanlar da fiilen ayrılmış kabul edilir. Bu durumda değer artışı, amortismanla tabi iktisadi kıymetlerin yeniden değerlemeden önceki net bilanço aktif değerinin, bu kıymetlerin, yeniden değerlendirme oranı ile çarpımından sonra bulunacak net bilanço aktif değerinden indirilmesi suretiyle hesaplanır. Bu şekilde hesaplanarak bulunan değer artışı, bilançonun pasifindeki özel bir fon hesabına alınır.

B- Maliyet Bedeli Artırımı

GVK'nun 38. maddesinin son fıkrası hükmüne göre gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri iktisap tarihinden itibaren en az iki tam yıl süreyle işletmelerinde kayıtlı bulunan gayrimenkul, iştirak hisseleri ve amortismanla tabi diğer iktisadi kıymetlerini elden çıkarmaları halinde, bu iktisadi kıymetlerin

maliyet bedellerini artıracaklardır. Dolayısıyla enflasyondan kaynaklanan kârlar da vergilendirilmeyecektir.

İktisadi kıymetlerin en az iki tam yıl süre ile aktifte bulundurulması, rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle veya bedelsiz olarak edinilen hisse senetleri için iki tam yıl aktifte kalma şartı bunların edinilmesine yol açan hisse senetlerinin bulunma süresine göre belirlenmektedir.

Maliyet bedeli artırımı zorunlu olmayıp ihtiyaridir.

Maliyet bedeli artırılması suretiyle vergilendirilmeyen kazancın stopaj matrahına dahil edilmesi söz konusu değildir. Bu kısım, gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin sermayelerinin bir parçasıdır ve maliyet artış fonu olarak işletmelerinin bilançolarının pasif tarafında yer alır. Mükellefler isterlerse bu fonu sermayelerine ekleyebilirler. Sermayeye ekleme dışında başka bir hesaba nakledildiği veya işletmeden çekildiği takdirde, o yılın kazancına eklenerek vergiye tabi tutulur.

İktisadi kıymetlerin maliyet bedelinin artırılmasında dikkate alınacak tutar, aktifte girdikleri tarihte VUK hükümlerine göre belirlenen değerleridir.

Maliyet bedeli artırım işlemi birden fazla yıl için söz konusu olursa hesaplama kümülatif esasa göre yapılır.

Maliyet bedeli artırım uygulamasında elden çıkarılan iktisadi kıymetlerde maliyet tespiti elden çıkarılan ay hariç olmak üzere, DİE tarafından belirlenen TEFE artış oranında artırılarak belirlenir (4684 s. Kanunla 3.7.2001 tarihinden itibaren yapılan değişiklik), 3.7.2001 tarihinden sonra yapılan satışlarda gayrimenkul ve iştirak hisselerinin iktisap edildiği tarihteki maliyet bedeline, 1984 yılında itibaren DİE tarafından belirlenen TEFE artış oranı uygulanmak suretiyle iktisadi kıymetin maliyet bedeli artırılabilir ve bu artırılmış tutar, satıştan doğan kazancın tespitinde maliyet bedeli olarak dikkate alınacaktır. Bu tarihten önce yapılan satışlarda ise gayrimenkul ve iştirak hisselerinin iktisap edildiği tarihteki maliyet bedeline, iktisap edildiği ve elden çıkarıldığı yıllar hariç olmak üzere, 1984 yılından itibaren tespit ve ilan olunan yeniden değerlendirme oranları uygulanmak suretiyle maliyet bedeli artırılabilir ve artırılmış tutar, satıştan doğan kazancın tespitinde maliyet bedeli olarak dikkate alınmaktaydı.

Ayrıca zirai işletmelerde fidanlıkların satışında da maliyet bedeli artırılabilir ve artırılmış tutar, satıştan doğan kazancın tespitinde maliyet bedeli olarak dikkate alınabilir. GVK'nun 57. maddesine 4108 sayılı kanunla ek-

lenen fıkra hükmüne göre "Yetiştirilmesi uzun zaman alan ve kesilip satılmak üzere yetiştirilen ağaçların bu maddede yazılı giderlerinden, VUK'nun 283. maddesi uyarınca aktifleştirilen kısmı, ağaçların satıldığı yıl hariç olmak üzere, her takvim yılı için VUK hükümlerine göre belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırılarak kazancın tespitinde dikkate alınır." Buna göre zirai faaliyetle uğraşan, yetiştirilmesi uzun zaman alan ve kesilip satılmak üzere ağaç yetiştiren gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden bilanço esasına göre defter tutanlar gider artış fonu ayırabileceklerdir.

4- Yatırım İndiriminde Endeksleme

Gelir Vergisi Kanununun (GVK) ek 4. madde hükmünde yapılan yatırım harcamalarının yatırımın yapıldığı yıl kazancının yetersiz olması nedeniyle indirilemeyen kısmı izleyen yıllarda VUK hükümlerine göre belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırılarak uygulanabilir. Aynı zamanda indirim konusu yapılacak yatırım harcamalarının tamamının indirilmesine kadar endekslemenin uygulanmasına imkan tanınmıştır. 1.1.1999 tarihinden sonra alınan veya alınacak olan yatırım teşvik belgesi kapsamında yapılan yatırım harcamaları için endeksleme uygulanabilir. Bu tarihten önce alınan yatırım teşvik belgeleri kapsamında yapılan yatırım harcamaları için üç yıllık süre geçerlidir (Yatırım harcamalarının yapıldığı yıllarda kazançları yeterli olmadığı halde indirim haklarını ilerideki yıllarda kullanan mükellefler, indiremedikleri yatırım harcamaları tutarlarına 1.1.1995 tarihinden geçerli olmak üzere 3 yıl süreyle endeksleme yapabileceklerdir).

5- Dar Mükelleflerde Kur Farkından Doğan Kazançların Vergiye Tabi Olmaması

Dar mükelleflerin (kurumlar dahil), GVK'nun geçici 56/F maddesine göre yabancı sermaye mevzuatına göre ilgili kurumlardan izin almak suretiyle, Türkiye'ye bizzat getirdikleri nakdi ve aynı sermaye karşılığında iktisap ettikleri menkul kıymetler ile iştirak hisselerini elden çıkarmalarından doğan değer artış kazançlarının, kur farkından doğan kısmı vergiye tabi değildir. Bu mükelleflerin Türkiye'de elde ettikleri kazançların, münhasıran bu menkul kıymet veya iştirak hisseleri dolayısıyla elde edilen menkul sermaye iratlarından ve bu kıymet veya hisselerin elden çıkarılmasından doğan değer artış kazançlarından ibaret olması şarttır. Kur farkından doğan kazançların hesabında, menkul kıymet veya iştirak hisselerinin iktisabına tahsis edilen yabancı sermayenin, bu kıymet veya hisselerin iktisap tarihindeki TC Merkez

Bankası döviz alış kuruna göre hesaplanan TL karşılığı ile bu kıymet veya hisselerin elden çıkarılması tarihindeki aynı miktar yabancı sermayenin TC Merkez Bankası döviz alış kuruna göre hesaplanan TL karşılığı arasındaki fark esas alınır.

3.2.2. Genel Fiyat Düzeyi (Fiyat Endeksi) Yöntemi

Yüksek enflasyon dönemlerinde tarihi maliyet verilerinin genel fiyat hareketlerine göre ayarlanması ve mali tabloların bu fiyat hareketlerine göre düzenlenmesidir. Düzenlemede satın alma gücündeki değişiklikleri ölçen fiyat endeksleri kullanılır. Bu endeksler, toptan eşya fiyat endeksleridir.

Enflasyon dönemlerinde mali tablolardan bilanço ve gelir tablosunun bu yönteme göre düzenlenmesinde dönem sonunda paranın satın alma gücü dikkate alınarak ayarlama yapılmaktadır. Tablolardaki her kalemin endeksler kullanılarak yeniden ifadesi sağlanır. Tarihi maliyet esasına göre düzenlenen mali tabloların uygun katsayılarla gerçek durumunun belirlenmesi yapılır. Bu hesaplamalar sırasında parasal olmayan kalemlerin değerleri düzeltilir. Parasal kalemler düzeltme işlemine tabi tutulmazlar.

Hesaplama yapılırken; dönem sonu endeks/kalemin işletmeye girdiği tarihteki endeksin formülü kullanılır.

- Duran varlıklar yeniden değerlendirme öncesi tutarlarına getirilir ve gerçek maliyetleri sağlanır.

- Tarihi maliyetlerle değerlendirilen parasal olmayan varlıklara ve kaynaklara çeşitli endeks değerleri uygulanır.

- Gelir tablosu kalemleri enflasyona göre düzeltilir ve buradan değerlendirme gelir gideri hesaplanır. Burada, dönem içerisinde yapılan işlemlerin ayarlanması dönemin ortalama fiyat endeksine göre yapılır. Dönem sonu ve dönem başı stok kalemleri ile döneme ilişkin amortisman giderleri ayarlanır ve nihayetinde parasal kalemlerin neden olduğu satın alma gücü kazanç ve kayıpları saptanır.

Satışlar yıl boyunca yapıldığından her bir satış işlemi yıl sonu fiyat endeksi ve satış anındaki fiyat endeksi bazında ayarlanmalıdır. Satılan mallar maliyeti, üç ayrı kalemin ayarlanmasını gerektirir. Bunlar dönem başı envanter, alışlar ve dönem sonu envanter kalemleridir. İşletme giderleri yıl içinde gerçekleştiğinden amortisman gideri diğer giderlerden ayrı olarak ele alınır. Amortisman gideri ayarlanmış tutarlara amortisman oranının uygulanması ile

belirlenir. Gelir üzerinden alınan vergilerde ise ayarlama, verginin ne zaman ödendiğine bağlıdır. Eğer yılın son günü ödenmişse bir ayarlama yapılmaz. Yıl boyunca ödendiğinde yıl sonu fiyat endeksi/ortalama endeksin ödeme tutarı ile çarpımına göre ayarlanır.

Parasal kalemlerin neden olduğu satın alma gücü kazanç ve kayıplarının hesaplanmasında;

- Dönem başı ayarlanmış parasal varlıklar ile ayarlanmış parasal yükümlülükler arasındaki fark saptanır.

- Söz konusu farka, gelir tablosunda elde edilen ve dönem içinde gerçekleşen işlemlerden olup net parasal varlıklarda artış sağlayan girişlerin ayarlanmış tutarları eklenir (Bu işlemler satışlar ve diğer gelir kalemleridir).

- Dönem içinde gerçekleşip net parasal varlıklarda azalışa neden olan kalemler saptanıp bunların ayarlanmış tutarları hesaplanır ve yukarıdaki tutardan çıkarılır (Bu kalemler alışlar ve harcamayı gerektiren her türlü giderlerdir).

- Bulunan fark ile dönem sonu net parasal varlıklar karşılaştırılır. Bu fark gelir tablosunda diğer faaliyetlerden olağan gelir ve kârlar veya finansman giderleri hesabında (TMUDESK tarafından hazırlanmış "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama" adlı 2 nolu muhasebe standardında) ya da net parasal pozisyon kârı (zararı) hesabında (SPK tarafından yayımlanan seri XI, 20 nolu "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Mali Tabloların Düzeltilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ"de) gösterilir.

Yıl içindeki kayıp ya da kazançlar arasındaki net fark, o yılın satın alma gücündeki kaybı veya kazancı oluşturur.

3.2.3. Cari Değer Muhasebesi

Mali tablolardaki kalemlerin cari değerleri ile değerlendirilmesini öngören yöntemdir. Bu yöntemde tarihi maliyetlerden ayrılarak değerlemede cari değerlerin esas alınması ve tarihi maliyetlerin özel fiyat hareketlerine göre düzeltilerek cari değerlere ulaşılması sağlanmaktadır.

Cari değer, net cari yenileme maliyeti veya net cari yenileme maliyetinden daha küçük olmak kaydıyla, varlığın satılması halinde elde edilecek net nakit değeri veya varlığı kullanmakla sağlanacak nakit girişlerinin net bugünkü değerinden büyük olanıdır. Cari değer işletmeye katkı yöntemi ile be-

lirlenmektedir ve yenileme maliyeti, net nakit değeri ve net bugünkü değer yöntemlerinin bir arada kullanılmasını içermektedir. İşletmeye katkı değeri genellikle yenileme maliyetidir. Ancak yenileme maliyetinin, net nakit değerden ve net bugünkü değerden büyük olması durumunda işletmeye katkı değeri, net nakit değeri ile net bugünkü değer en büyük olanıdır.

Cari değer muhasebesinin işleyişinde; stoklar, işletmeye katkı değeri ile değerlendirileceklerdir. İşletmeye katkı değerinin saptanmasında yani değer olarak değerlendirilmesinde yenileme maliyeti ve nakit değerinden en küçüğü alınmaktadır. Satılan malın maliyeti, satış anında işletmeye katkı değeri yenileme maliyetidir. Her kalemin yenileme maliyetinin bilinmesi gerekmektedir. Cari değer muhasebesi uygulamasında binalar net değerleri üzerinden işlem görmektedirler. Birikmiş amortismanların yeniden değerlendirilmesi söz konusu değildir. Değer takdir edilirken her türlü alış giderleri dikkate alınır. Makine, teçhizat ve diğer maddi duran varlıklar cari değere göre değerlendirilir.

Bilançodaki varlıklar, bilanço tarihinde satın alınması halinde oluşacak olan maliyetleri göstermektedir. Cari maliyet muhasebesi varlıklardaki, genel fiyat seviyesinden daha çok özel fiyat değişikliklerini ölçer. Cari maliyet muhasebesinde en çok etkilenen kalemler, stoklar, binalar, teçhizat ve diğer gayrimenkullerdir. Gelir tablosunda ise iki kalem etkilenir; satılan mallar maliyeti ve amortisman gideri. Satılan mallar maliyeti, satılan malların satıldığı andaki cari maliyeti ile ölçülmektedir. Amortisman gideri ise değiştirme maliyetlerine göre ölçülmektedir.

4. Sonuç

Enflasyonun yarattığı durum itibarıyla işletmelerin toplam aktifler ve toplam pasiflerin tarihi değerleri ile gösterilmesi yerine kullanılabilir değerleme yöntemlerinden endekslemenin mi yoksa yerine koyma maliyetinin mi esas alınmasının gerektiği tartışmalarının yanında; söz konusu yöntemlerden genel fiyat endeksi kullanılarak yapılan değerlemede ilgili kalemler endekse bağlandığından en az artışla en çok artış olan kalem arasında gereğinden fazla ya da az değerlendirilmesi sonucunu doğurabilecektir. Öte yandan yerine koyma maliyetinin yani cari değer muhasebesinin kullanılması halinde ise birkaç yıl önce alınmış bir kalemin cari maliyetini hesaplamak her zaman mümkün olmayabilecektir. Bunun yanında objektif cari maliyet tespitindeki kriterler ise değişimler gösterebilecektir.

İşletmelerin varlıkları ve kaynakları genel fiyat düzeyinin artması ve pa-

ranın satın alma gücünün azalmasından önemli ölçüde etkilenmekte ve mali tabloların gerçek durumu yansıtması zorlaşmaktadır. Bu nedenle yüksek enflasyon yaşayan ülkemizin vergi mevzuatında biran önce enflasyona yönelik bir düzenleme yapılması yerinde olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Akdoğan, Nalan, Enflasyon Muhasebesi, Ankara 1980.
2. Türkiye Muhasebe Standartları 2000, TÜRMOB Yayını No 95, TMUDESK Seri No 5.
3. Kulu, M. Bahattin, Enflasyon Muhasebesi ve Mali Tablolar Üzerinde Uygulaması, Yaklaşım Dergisi, Kasım 2000, Sayı 95.
4. Akdoğan, Nalan, Tenker, Nejat, Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, Ankara 1998.
5. ALP Sinan, Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Mali Tabloların Düzeltilmesi, Konsolide Mali Tablolar ile İştiraklerin Muhasebeleştirilmelerine İlişkin Tebliğler ile Sermaye Piyasalarına Getirilen Yenilikler, Yaklaşım Dergisi, Aralık 2001, Sayı 108.

NOTLAR

1. Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
2. 28.11.2001 tarih ve 24597 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.